

**TÜRK OCAĞINDAN HALKEVİNE GEÇİŞTE BİR ÖRNEK:
KARS HALKEVİ**
**Kars Halkevi, an Example, Transition from Türk Ocağı to
Halkevi**

Nebahat Oran ARSLAN

Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı
tryasin@hotmail.com

Özet

Halkevlere Türk Ocaklarından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal toplum yapısına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Halkevlere ve Halkodaları 1932-1950 yılları arasında dokuz dalda halkı eğitmek için eğitim vermişlerdir. 1- Dil, Tarih, Edebiyat 2- Güzel Sanatlar, 3- Temsil Şubesi 4- Spor Şubesi, 5- Sosyal Yardım, 6- Halk Dershaneleri ve Kurslar, 7- Kütüphane ve Neşriyat, 8-Köycülük, 9-Müze ve Sergi.

Türkiye'nin sınır boylarında bulunan şehirlerde Halkevlerinin üstlendiği misyon daha önemli bir hale gelmiştir. Bu nedenle 1933'te Kars 'ta açılan Halkevinin bölgenin kalkınmasında önemi büyüktür.

Anahtar Kelimeler: Halkevi, Halkodası, Kars, Türk Ocakları, Iğdır

Abstract

Halkevleri made a great contribution to the social structure of the Turkish Republic after Türk Ocakları. Halkevleri and Halkodaları were social institutes where people were educated in nine areas: 1- Language, History, Literature, 2-Fine Arts, 3- Theatre, 4- Sports, 5- Social Supports 6- People Class-rooms, 7- Librarians, 8-Village Matters, 9-Museum and Exhibition in the years between 1932-1950.

The mission of Halkevleri, which were established especially in the cities in the boundaries, had an importance as much as hoped. For this reason, Kars Halkevi, opened in 1933, had a great importance to the development of the region.

Keyword: Halkevi, Halkodası, Kars, Türk Ocakları, Iğdır

GİRİŞ

1-Halkevlerinin Kuruluşu:

Cumhuriyetin ilanından sonra her alanda devrimlerin başladığı ve yavaş yavaş devletin kurumların çağdaş niteliklere kavuşturulduğu görülmektedir. Siyasi, sosyal ve ekonomik atılımlarla toplumun refahının

artırılmasına çalışıldı.

Bunların içerisinde eğitim ayrı önem taşımaktadır. Çünkü her alanda bilinçlenme ve Türk milletini çağdaş bir seviyeye ulaştırma hedefi ancak eğitimle yapılabilirdi. Çağdaş seviyenin yakalanabilmesi içinde önce toplum eğitilmeliydi. Bunun yolları aranmaya başlandı. Bu nedenle Türk Ocakları, Köy Enstitüleri ve Halkevleri kurma çalışmaları başlatıldı. Ortak hedefleri milli bilincin oluşturulması, sosyal hayatın getirdiği zorlukların aşılması, tarih, kültür, edebiyat alanlarında halkı bilinçlendirmek olan bu oluşumlar Cumhuriyetin İlanı'ndan sonra Atatürk İlke ve İnkılâpları çerçevesinde yürütülecek eğitim inkılâplarıydı. Bunlar Cumhuriyet Dönemi aydınlarının ve elbette yönetiminin bilinçli bir arayış içinde olmaları neticesinde ortaya çıkmıştır.

Bu alandaki gelişmelerin temeli, II. Meşrutiyet döneminde aydınlar tarafından temelleri atılan kültür milliyetçiliğine dayanmaktadır. Mütareke ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yeniden şekil verilen Türk Ocakları'nın çalışmalarıyla da devam etmiştir.¹ Yeni Türk nesillerini Türklük, Türk milletine dayanan özdeşlik, bağlılık fikrine alıştırmak ve Millet, Vatan, Devlet ilişkisinin benimsenmesi Kültür Milliyetçiliğinin şekillenmesine yol açmıştır.

Ancak bu tür bir çalışma içerisinde olan Türk Ocakları daha sonra Serbest Cumhuriyet Fırkasıyla birlikte kurulmasıyla CHP'ye karşı muhalefet oluşturmakla ilişkilendirildi. Böylece 1931 genel seçimlerinden sonra III. CHP Kongresinden önce kendini feshetme kararı alan Türk Ocakları'nın yerine Halkevlerinin kurulması kararı benimsendi.²

Aynı yıl içerisinde Türk Tarihi ve Türk Dilinin daha sistemli bir şekilde ortaya çıkarılabilmesi için de hazırlıklar yapıldığı görülmektedir. 1931 Nisan'ın da Türk Tarih Kurumu ve 1932 Temmuz'unda da Türk Dil Kurumu kuruldu. Bunlar yeniden şekil verilecek olan sosyal ve kültürel hayatın ana hatlarını oluşturacaktı. Türk tarihi ve Türk dili üzerinde yapılacak çalışmalar topluma eğitim yoluyla aktarılacaktı. Halkevleri bu iki hususu hep dikkate alarak çalışmalarını yönlendirmiştir.³

19 Şubat 1932 de 14 Halkevi açılarak çalışmaya başladı. Halkevlerinin üstlendiği misyon bütün halka eğitim amaçlı hizmet götürmekti. Bunların sayısı 15 yıl içinde 455'i buldu. Bu kültür kurumları, yurdun her köşesine yayılmış ve Türk İnkılâbı'nın memlekete kazandırdığı övünmeye değer eserleridir. Halkevleri sınıf, yaş, ve seviye farkı gözetmeksizin bütün yurttaşların faydalanmalarına açık ve çatıları altında toplananları yakınlaştırmak, kaynaştırmak suretiyle milli şuurun doğmasına, milli birliğin perçinlenmesine yardım etmişlerdir.⁴

Mustafa Kemal Atatürk yeni açılan Halkevleri için doğrudan doğruya

belirlediği ve tüzükte de ayrıntısıyla yer alan işlev ve görevlerini şu şekilde tespit etmişti;

“Devrimlerin niteliğinin ve amaçlarının bilinçli algılanıp benimsenmesini, değer yargılarının buna uyumlu gelişme sürecine girmesi, yeni değer yargılarının oluşması, doğu kültüründen batı kültürüne geçişte kültür, sanat, spor ve yazının etkinliklerine katkıda bulunarak halka gönüllü hizmet sunulması”.⁵

Halkevleri açılmadan önce diğer ülkelerde bu yöndeki çalışmalar incelenmiş ve örnek alınması gereken hususlar tespit edilmişti. Mesela Macaristan’da 1867’den itibaren milli kültür cemiyetleri çalışmaya başlamıştı. Çekoslovakya da 400’e yakın kültür evi mevcuttu. İtalya’da son derece iyi şartlarda çalışmalarını devam ettiren Milli Kültür Teşkilatı ve bu teşkilatın 1856 tane kültür derneği mevcuttu. Yine Almanların sayılamayacak kadar halk kültür teşkilatı mevcuttu.⁶ Dünyanın bütün ileri ülkelerinde kültür çalışmaları bu şekilde devam ettirilirken bu hususta diğer milletlerden daha fazla çalışmaya ihtiyacı olan Türkiye Cumhuriyeti’nin bu açığı kapatması gerekiyordu.

Halkevleri talimatnamesinde amaç şöyle belirtilmişti:

“Kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesi milli seciyenin ve Türk tarihinin ilan ettiği dereceler çıkmasını, Güzel Sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ilmi hareket ve faaliyetlerinin kuvvetlendirilmesini amaçlayan Türkiye Cumhuriyeti özellikle medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yılları yeni hamlelerle geri kazanacak nesiller yetiştirmeyi medeniyet sahsında Türk Milleti’nin eski şeref mevkiini tekrar kazanmasını sağlayacaktı. Kurulan Halkevlerinin gayesi ise bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olacaktı”.⁷

Halkevlerinin sadece ülke içinde faaliyet göstermediği yurtdışında yine aynı amaçlar doğrultusunda memleketin tanıtımı da üstlenerek kurulduğu görülmektedir. Ülke dışında ki vatandaşları içinde aynı hizmeti sunmayı hedeflemişti. Bu nedenle İngiltere de bulunan Türklere ve Türk dostlarına kültür hizmeti vermek, ayrıca iki ülke milletleri arasında dostluk ilişkileri kurmak amacıyla Londra’da bir Halkevi açıldı. Adı geçen Halkevi 1940 yılında kurulmuş yıllar uzun bir süre çalışmalarını sürdürmüştür. 2.Dünya Savaşı’nın ortaya çıkardığı elverişsiz şartlar içinde, konferanslar verilmesi ve sergiler açılması programlanan bu Halkevi için 1947 yılında yeni bina alınmış ve onarılmıştı.⁸

1945 yılında Londra’ya giden Türk Milli Eğitim Kurulu üyeleri ve

aynı yılın son aylarında Londra'yı ziyaret eden Kars Milletvekili Tezer Taşkiran ve Halkevleri bürosu uzmanlarından Ahmet Adnan Saygun burada konferanslar vermiştir.⁹

Ayrıca Nazi Partisi'nin 1938 yılında Türkiye de ki çalışmalarıyla ilgili hazırlattığı bir raporda, Türk hükümetinin yabancı ülkelerde Diplomatik Temsilcilikler bulundurmamak dışında, ülke dışında yaşayan vatandaşlarıyla ilişki kurmak için yurt içinde ve dışında merkezler oluşturmaya ilgi göstermediğini, bunun tek istisnasının ise Hatay'da yapılacak seçimler dolayısıyla, burada bir Halkevi açılması ile ilgili çalışması olduğunu vurgulamıştır.¹⁰

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 kurultayınca kabul edilmiş olan ve partinin programında yer alan

“Halkevleri ve Halkodaları milli hayatın ve milli eğitimin başlıca yuvalarıdır. Bunların sayıları az zamanda bütün ülkeyi kaplayacak şekilde artırılabilecektir. Halkevi ve Halkodası'nın Türk topluluğunun ilk muhtaç olduğu bir kurum gözüyle görünmesine partimiz bütün gayretiyle çalışacaktır” şeklindeki açıklamayla bu konuya verilen önem vurgulanmaktadır.¹¹

2-Halkevleri'nin Teşkilatlanması

Halkevi Halkevlerinin bir yerde açılabilmesi için, nüfus yoğunluğunun sağlanması, il veya ilçe merkezi olması aynı zamanda da CHP 'nin yerel örgütlerinin gerekli çalışmaları yaparak fiziki şartları oluşturmasından sonra, partinin genel merkezine başvurularak izin alınıyordu. Halkevi açılabilmenin diğer bir şartı da en az üç şubenin oluşturulmasıydı. Halkevi teşkilat ve talimatnamelerinin aradığı çevre şartları olmayan yerlerde ise bu yerlerin ihtiyaçlarına uygun bir teşkilatla girilmesi düşünülmüş ve halkodaları kurulması kararlaştırılmıştır. Bunun içinde küçük kasabalar biraz derli toplu köyler, özellikle okulu olan köyler seçilmiştir.¹²

Halkevlerinde bir başkan ve açılmış olan şubelerde görev yapan üyelerle, Halkodalarında ise genellikle köy öğretmenleri başkanlık yapar ve köy idare heyeti ile işler yürütülürdü. Bu iki kurum CHP il teşkilatına bağlı idi.

Halkevlerinin küçük birer modeli olarak açılan, Halkodalarında dokuz çalışma kolu olmayıp, imkân bulabildikleri nispette çalışma kollarının yaptığı işlerin hepsini yaparlardı.¹³

Halkodalarının talimatına göre, açılması, umumi sevk ve idaresi Cumhuriyet Halk Partisi Umumi İdari Heyeti'nin yetkisinde, bina, tesisat ve mali imkân sağlanması ise partinin il, kaza, nahiye veya ocak idare heyetlerinin sorumluluğunda olacaktı.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinden 1940 yılının sonunda,

Halkevi Reisliklerine gönderilen tamimde, 1939 yılında 348 Halkevi çalışma raporu temel alınarak yapılan bir incelemede şu sonuç ortaya çıkmıştır: Toplam 348 Halkevinde “1467 Hukukçu, 1419 Doktor, 434 Mühendis ve Mimar, 373 Eczacı, 13.705 Öğretmen ve 22.715 Memur gibi aydın bir kitle mevcuttu ve bunlar halkevlerine kayıtlı üyelerin %30’unu teşkil ediyordu.”¹⁴

Halkevlerinin çalışma konuları Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müzedir.¹⁵

Başta öğretmenler olmak üzere muhtelif meslek ve iş sahibi aydınların katıldığı konferanslar temsil salonlarında halka sunulmuştur. Yabancı dil dersleri ve kurslar açılmıştır. Köycülük, Koro, Sağlık, Orkestra, Temsil, Spor ekipleri meydana getirilmiştir.

1950 yılına gelindiğinde altmış üç ilde, üç yüzünde kitaplık bulunan 477 Halkevi ve 4332 Halkodası faaliyette bulunuyordu. Ancak ülke genelinde geniş bir şekilde örgütlenen Halkevleri ve Halkodaları 1951 yılında 5830 sayılı kanunla menkul ve gayrimenkul bütün varlıkları hazineye intikal ettirilerek kapatılmıştır.¹⁶

I- Kars Halkevi’nin Kuruluşu

Kars Halkevi CHP Kars il teşkilatının çalışmaları neticesinde, 1933 yılında Milli Emniyet Müfettişi olan Eyüp Saygın’ın başkanlığında kurulmuştur. Halkevi İdare heyetinde görev alan kişiler şunlardır:

*“Neşriyat Komitesi Reisi, Ahmet Cevat Gobi, Tarih Komitesi Reisi İsmail Yener, Spor Komitesi Reisi Ziya Halim Çilingiroğlu, Güzel Sanatlar Komitesi Reisi Feyzi Sacid Aktagel, Kurslar Komitesi Reisi Nusret Ferudun Alaydın”.*¹⁷

Kars Halkevi çalışmalarına yedi şubesini açarak başlamıştır. Buna daha sonra başka şubelerde katılmıştır. İlk açılan çalışma şubeleri şunlardır: 1-Dil Tarih Edebiyat şubesi, 2-Güzel Sanatlar, 3-Temsil Şubesi, 4-Spor şubesi, 5-İçtimai Yardım Şubesi, 6-Halk Dershaneleri ve Kurslar, 7-Kütüphane ve Neşriyat, 8-Köycüler Şubesi.¹⁸

Kars Halkevinin ikinci başkanı Erzurumlu Salim Bey’dir. 25 Kasım 1935 ‘te başkanı değişmiş, Cumhuriyet Halk Partisi Vilayet İdare Reisi Salim Bey başkanlığa seçilmiştir.¹⁹ Ancak kendisinin Erzurum Belediye Başkanlığına seçilmesinin ardından²⁰ Hüseyin Talınlı Halkevi başkanı olmuş ve bu görevi uzun yıllar sürdürmüştür.²¹ Daha sonra Kars Halkevi başkanı olan kişilerden birkaçının isimleri şöyledir: Tahran Toker, Rasim İlker,²² Faik Binal²³ ve Galip Olgaç.

Çalışmalarını daha geniş bir biçimde yürütebilmesi için mevcut Halkevi binası zamanla ihtiyaca cevap vermedi. Bu nedenle Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya’nın girişimleri sonucunda 1937 yılında yeni bir bina yapılması

için 30 bin lira Cumhuriyet Halk Partisi İl İdare Reisliğine gönderildi. Bu para yardımıyla yeni Halkevi binası yapılarak 1938 yılında faaliyete geçirildi.²⁴

II- Kars Halkevi'nin Örgütlenmesi

Kars'ta halkevinin kurulmasıyla beraber kasaba ve köylerde de aynı hızla teşkilatlanmaya gidildiği görülmektedir. CHP Vilayet İdare Heyetinin izniyle, öncelikle kasabalarda halkevi açılması daha sonrada köylerde Halkodaları açılması karara bağlandı. Bu doğrultuda ilk olarak Iğdır Halkevi açıldı. Ancak, Ali Rıza Yalçın'ın başkanlığında açılan Iğdır Halkevi'nin idaresi Eylül 1940 yılına kadar III. Umumi Müfettişlik makamına bağlı kaldı. Daha sonra Iğdır'ın idari teşkilat bakımından Kars vilayetine bağlı bulunması nedeniyle Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesinin 65. maddesine göre, Kars'a bağlanmasına karar verildi.²⁵ Bu gelişme CHP Kars Vilayet İdare Heyetine²⁶ ve Iğdır Halkevine bir yazı ile bildirildi.²⁷ Iğdır Halkevi kullandığı mühür, kâğıt ve zarf başlıklarını ulus basımevinde yaptırmışlardır.²⁸

Iğdır Halkevine 25 Eylül 1936'da gelen yazıda, Halkevine ancak buldukları yerde oturanları üye olabileceği, civar köylerden gelenlerin üye olmasının doğru olmayacağı bildirildi. Fakat halkevinde nişan, nikâh törenleri ve balo yapılacaksa, davetlilerin gelebileceği, Halkevi adına balo yapılırken kimseyi kırmamak için özen gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir.²⁹ Bu yazıya verilen cevapta ise;

“köylerden mühim miktarda üye kaydının olduğu, üyelerin ekserisinin köylülerden oluştuğu bununda fiilen iş görebilecek üyelerin azlığından doğduğu”

açıklaması yapılmıştır. Aynı yazıda Halkevinin zaten nişan, balo, düğün gibi toplantılarda davetli kabul ettiğini bunun dışında davetsiz misafirlerin kabul edilmediği de belirtildi.³⁰

Iğdır Halkevine diğer halkevlerine gönderilen kitapların hemen hepsinden gönderildiği kayıtlardan anlaşılmaktadır.³¹ Halkevi H.Saydam'ın başkanlığı sırasında ise, İstanbul'da çıkarılan Uyanış Mecmuasına abone edilmiştir.³²

Iğdır Halkevi, ilçede herkesin soyadı alıp almadığı konusuyla ilgili çalışma yapmış ve çalışmanın sonucu CHP Genel Sekreterliğine 26 Mayıs 1937 tarihli yazı ile bildirmiştir. Buna göre ilçede soyadı olmayan hiçbir aile bulunmamıştır.³³

Iğdır'da bu çalışmalar yürütülürken, Vilayet İdare Heyeti, ihtiyaçları ve talepleri değerlendirerek Ardahan, Sarıkamış ve Kağızman'da da halkevleri açılmasına karar verdi.³⁴ Açılan halkevlerine CHP Genel Merkezinden ve Belediyelerden maddi yardımların yapıldığı görülmektedir.

Ardahan Halkevi Ocak 1950 de durumunu bildiren çizelgede CHP Genel Merkezinden 2000 Lira, Belediyeden 600 Lira yardım aldığını belirtmektedir.³⁵

Daha sonra bu halkevlerine Posof ve Tuzluca³⁶ halkevinin de katıldığını görmekteyiz. Kasaba Halkevlerinde de mevcut şartlara göre kollar oluşturulmuştur. Diğer yandan birçok kazada ve köyde Halkodalarının açıldığı görülmektedir. Bazılarının isimlerini şöyle sıralayabiliriz: Iğdır Kazası Karakoyun Halkodası,³⁷ Kars Merkez Bozkuş Halkodası,³⁸ Sarıkamış Kazası Laloğlu Halkodası,³⁹ Kars Merkez Mağaracık Halkodası,⁴⁰ Kağızman Kazası Çengilli Halkodası⁴¹ ve Arpaçay Halkodası⁴².

Halkodaları belirli aralıklarla kendilerini tanıtan ve ihtiyaçlarını gösteren durum cetvelleri hazırlamaktadırlar.⁴³ Genellikle mevcut olan bina ve demirbaş eşyalar; masa, sandalye, radyo, kitap, Gramafon, Spor malzemelerini bildirerek, ısınma ve aydınlanma işlerini nasıl hallettiklerini belirtmektedirler.

Halkodası başkanları zaman zaman sorunlarla karşılaşmışlardır. Iğdır kazası Taşburun Bucağı Karakoyun Köyü Halkodası Başkanı Asker Kıvrak, 25 Mayıs 1947 de Halk Odası Genel Sekreterliği'ne yazdığı şikayet mektubunda, Köy muhtarı Abbas Ali Toktamış'ın Halkodası işlerine müdahale ettiğini, Halkodası ve işlevlerinin ne demek olduğunu bilmediğini, köylünün Halkodasına gelmesini engellediğini bildirmektedir.⁴⁴

Halkodalarında yaşanan sorunlardan biride, gönderilen kitapların yeterince iyi korunamadığıdır. Köy Eğitimcileri bu konuda gerekli tedbirlerin alınabilmesi için sık sık Halk evlerini ve CHP İl idaresini uyarışlardır.⁴⁵Halkodalarının ihtiyaçları çok zor şartlar altında kısmen karşılanırsa da, günümüzde bile çoğu yerde görülmeyen bazı oyunlara o günlerde imkân ve önem verildiği, yurdun en ücra köşelerine bunların ulaştırıldığı gerçeği kabul edilmelidir. Haziran 1947 de Kars Bozkuş Halkodası başkanlığına gönderilen satranç takımı da bunu doğrulamaktadır.⁴⁶

III- Kars Halkevi'nin Çalışmaları

Kars Halkevi bulunduğu yer açısından çok önemli bir misyon üstlenmişti. Sınır şehri olması nedeniyle o tarihlerde hala göç alan⁴⁷ ve toplumun sosyal açıdan eksiklerini tamamlama gayreti içerisinde olan yöneticilerin ve halkın beklentilerine cevap verebilmeliydi. Yapacağı çalışmalar yörenin ihtiyaçlarını karşılamalı ve kültür birikimlerini ortaya çıkarmalıydı.

Halkın çok ilgili olması ve halkevine üye olan kişilerin eğitim seviyesi Kars'ın sosyal ve kültürel yapısının nedenli iyi bir seviyede olduğunu göstermektedir. Ancak üyeler arasında kadın sayısının çok az olması da

dikkati çekmektedir. Kars Halkevi, 6 Ocak 1934 tarihli yazıda, bir yıl içerisinde şubelerine kayıtlı olan kişilerin mesleklerine göre dağılımını şu şekilde belirtmiştir:⁴⁸

ÜYELERİN MESLEKLERİNE GÖRE DAĞILIMI											
<i>Kurulan Şubelerin İsimleri</i>	Avukat	Doktor	Muallim	Tüccar	İşçi	Çiftçi	Güz.San.	Şair	Kadın	Erkek	Yekün
Dil Tarih Edebiyat	-	-	10	5	2	-	-	17	4	30	34
Güzel Sanatlar	-	-	8	-	-	-	4	5	2	15	17
Temsil Şubeleri	-	-	18	6	5	-	2	21	3	49	52
Spor Şubesi	-	-	1	13	-	-	-	83	1	96	97
İçtimai Yardım	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Halk dersaneler ve Kurslar	-	2	1	1	-	-	3	3	-	10	10
Kütüphane ve Neşriyat	-	-	7	2	2	-	1	6	1	17	18
Köycüler	1	-	-	16	-	3	-	23	-	43	43
Yekün									11	260	271

Kars Halkevi kuruluşunu takiben bir yıl içerisinde, çeşitli dallarda on genel toplantı, dört temsil ve on iki konferans düzenleyerek iki bin beş yüz kişiye ulaşmıştır. Halkevinin kendisine ait bir kütüphanesi vardı. Kitap sayısı ilk aşamada iki yüz elli civarındaydı. Ayrıca Halkevine gelen mecmuaları okuyanların sayısı da bir yıl içerisinde iki bine ulaşmıştır.⁴⁹

Halkevi yönetimi aynı yıl içerisinde halkı daha çabuk bilinçlendirmek bölgenin zengin kültür potansiyelini değerlendirmek ve canlı tutabilmek için amacıyla, bir dergi çıkarmaya karar verdi. Doğuş adıyla çıkarılan dergi uzun süre yayımlandı.⁵⁰ Dergi 500-600 baskı yaptı ve 1938 güzüne kadar 41 sayı çıkarıldı.⁵¹ 1947 yılına kadar kesintisiz çıkarılan dergi, imkânsızlıklardan

dolayı yayın hayatına iki yıl kadar ara verdi ve 1949 yılında tekrar yayın hayatına başladı. Kars ili ve çevresinde yayın hayatına büyük katkıları olan Doğuş Dergisi ulusal ve yöresel sorunları, edebiyat ve tarih konularını ele almıştır. Ancak Halkevlerinin kapatılmasıyla ilgili 11 Ağustos 1951 tarihli ve 5830 sayılı kanunun çıkmasıyla birlikte Doğuş Dergisi'nin yayın hayatı da sona ermiştir.⁵² Kars Halkevi aynı zamanda 1934 yılından itibaren Kars'ın kurtuluş günü olan 30 Ekim de "Koruganımız" resimli bir mecmua çıkarmaya başlamıştır.⁵³

Çalışmaları sırasında titiz davranan Halkevi, temsillerde sahnelenecek oyunların seyircilere tam ve doğru bir dille anlatılması ve halka iyi mesajlar verilmesi için çaba gösterdi. Bu nedenle, Dün ve Bugün, Sönmeyen Ocak, Daktilo, Bir Saat İçin, Kahramanlar gibi oyunları incelenmiş, dil ve sahne tekniği açısından yeterli bulunmayarak sahneye konulmamıştır.⁵⁴

Cumhuriyet Halk Partisi burada yapılacak çalışmaların üzerinde hassasiyetle durarak, 12 Mayıs 1934 Kars Halkevine gönderdiği yazıda, sınır boyunda olan Kars'ta "*Türkçülük cereyanlarının kuvvetlendirilmesi çok zaruridir*" uyarısında bulunarak bu hususun çalışmalarda göz önünde bulundurulmasını istedi.⁵⁵ Halkevinin çalışmalarında milli bilincin oluşturulması üzerinde durulmuştur. Kars'ta Halkevi'nin farklı yerlerden gelen unsurları birleştireceği ümidiyle kültür çalışmaları çok önemsenmiş ve her zaman desteklenmiştir.⁵⁶ Kars Halkevi il ve ilçelerini kapsayan bir nüfus sayımı da yapmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet İdare Heyeti Reisliğinden, Cumhuriyet Halk Fırkası Katibi Umumiliği Yüksek Makamına gönderilen 25 Nisan 1934 yazıda, vilayetin nüfusuna ait bir cetvel yapıldığı ve bu cetvelde vilayet nüfusunun ekseriyetle Türk olduğu tespit edilmiştir.⁵⁷

Kars Halkevinin diğer önemli çalışmalarını şöyle sıralayabiliriz:

—Halkevi'nin Kars'ın Kurtuluş tarihinin takvimlere yazılması hususunda ki girişimleri değerlendirilmiş⁵⁸ ve 22 Ekim 1947 den itibaren takvimlere yazılmaya başlanmıştır.⁵⁹

—18 Şubat 1946 da Gazi İlkokulu öğrencileri Halkevinde temsil vermişlerdir.⁶⁰

—27 Aralık 1946 da Atatürk Kır Koşusu yapılmış ve ödüller dağıtılmıştır.⁶¹

—Ocak 1946'dan itibaren Halkevi İdare ve Teşkilat Talimatnamesine göre Halkevlerinde domino oynatılmaya başlanmıştır.⁶²

—14 Kasım 1942'te Kars Halkevi ve Sinemasını işletmek üzere başvuran Kasım Aydın'ın isteği⁶³ Halkevlerinin hizmetlerine verilen vasıtaların hiçbir suretle kiraya verilemeyeceği ve kazanç fikrinin olmadığı nedeniyle reddedilmiş, ancak Halkevi bir sinema açarak halka hizmet vermiştir.

Yerel basında Kars Halkevi ile ilgili bazı yazılardan eksiklerinin ve sıkıntılarının olduğu anlaşılmaktadır. Hatta CHP Genel Sekreterliğine Kars Halkevinin çalışmaları ve başkanları hakkında şikâyetler yazılı olarak bildirilmekteydi.⁶⁴ Halkevi başkanlarının da sözü edilen konularla ilgili açıklama yaptığı görülmekteydi.

Bu anlamda Kars Haber Gazetesinde, Yazı İşleri Müdürü Tahran Toker'in 16 Ocak 1940 tarihinde çıkan *Halkevinin Verimlendirmek İçin Ne Yapılmalı* adlı makalesinde, Halkevi ile ilgili şu hususlar üzerinde durulmaktadır:

- 1-Halkevinin açık olduğu fakat faaliyet göstermediği,
- 2-Müsamere ve konferans salonunun iyi olmadığı,
- 3-Işık sisteminin düzgün olmadığı,
- 4-Kolların faaliyet göstermediği özellikle köycülük ve sergi kolunun verimli olmadığı,
- 5-Sosyal yardımlarında büyük bir kayıtsızlıkla yapıldığı,⁶⁵

Yine aynı gazetede Tahran Toker'in ikinci Makalesinde de Halkevi başkanı Hüseyin Talınlı'nın Halkevinin çalışmalarıyla ilgili ağır bir şekilde eleştirildiğini görmekteyiz. Ancak Hüseyin Talınlı bu suçlamalarla ilgili 27 Şubat 1940 tarihinde verdiği cevapta Halkevi çalışmalarında hiçbir aksaklık olmadığını ve tamamen iki kişi arasındaki şahsi çekişmeden dolayı bu eleştirilerin yapıldığı açıklamasında bulunmuştur.⁶⁶ CHP Genel Sekreterliği Halkevi çalışmaları ve başkanlar hakkında şikâyetler almaktaydı.⁶⁷ Kars'tan Hakkı Gören de aynı doğrultuda 19 maddelik şikâyet mektubunu CHP Genel Sekreterliğine göndererek, Halkevinin çalışmalarında yolsuzluk olduğu bildirilmekteydi.⁶⁸

SONUÇ

Toplumların gelişebilmesi için yapılması en önemli şey eğitimin her halka direk olarak ulaştırılmasıdır. Bunun hayata geçirilmesinde önemli bir adım olan Halkevleri uzun yıllar bu amaçla hizmet verdiler. Kars Halkevi de sosyal ve kültürel açıdan bulunduğu çevrenin gelişimine, Cumhuriyetin ve Atatürk devrimlerinin benimsenmesi ve uygulanması açısından, çağdaş yaşam modelinin toplumda kabul görmesini büyük katkı sağlamıştır.

<u>Adet</u>	<u>Kitabın Adı</u>	<u>Yazarının Adı</u>
1	Sivas Salnamesi	Fahrettin Başel
1	Mevlana da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler	M.Şerefettin Yaltkarzar
5	Kartal (Piyes)	Şükrü Halil Tuğal
1	Kemalizm	Takin Alp
1	Balkanlar ve Türklük	Yaşar Nabi
1	Tiyatro Konuşmaları	Selami İzzet Sedes
1	Sihhi öyütler	Şükrü Pelit
1	İbnumühannâlugatı	Abdullah Battal
1	Türkçe mani Elyazıları	Fuat Köseraif
1	Eldrak Haşiyesi	Velet İzbudak
1	Türk Fonetigi	Dr.M.Şükrü Akaya
1	Eski Türk Yazıtları	Hüseyin Namık Orkun
1	Atalar Sözü	Velet İzbudak
1	Aşkın Manası (piyes)	Aziz Hüdayi Akdemir
1	Harpten Sonrakiler (Şiir Ant.)	Feridün Fazıl
1	Türk Çocuğu Yaşamalıdır	Dr. Besim Ömer
1	Edison (Hayatı ve keşifleri)	Müallim Mübahat
1	Sağlık Tapu	Fuat Pura
1	Boğazlar Meselesi	Süleyman Kâni İrtem
1	Genç Şairlerimiz ve eserleri	M. Behcet Yazar
5	Ana (Piyes)	S.Behzat
5	Mahcuplar (Piyes)	Reşit Baran
5	Yalnız Bir Kelime (Piyes)	M. Ali

(Kars Halkevine 1936–37–38 yıllarında alınan kitaplardan bazı örnekler)⁶⁹
(Ek-1)

İsim	Malakan			Alman			Katolik			Yahudi			Köy Adedi
	Yekun	Erkek	Kadın	Y	E	K	Y	E	K	Y	E	K	
Kars Mahallatı	34	13	21	6	2	4	4	2	2	5	4	1	-
Merkez Köyler	142	81	61	37	19	18	-	-	-	-	-	-	48
Susuz Nahiyesi	35	19	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22
Digor Nahiyesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31
İcmal	211	113	98	43	21	22	4	2	2	5	4	1	101
Göle	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kasabası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Merkez nahiyesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28
Okam Nahiyesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20
Hocivan Nahiyesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26
İcmal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	74
Kağızman	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kasabası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Merkez Nahiyesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kötek Nahiyesi	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İcmal	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Poshof	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kasabası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Merkez Nahiyesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31
Çilnama Nahiyesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24
Damal Nahiyesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19
İcmal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	74

(Ek-2a)

Kaza ve Nahiye İsmi	İcmal	Türk	Kürt	Türkmen	Rus	Malakan	Alman	Çerkez	Lezgi	Köy Adedi
Ardahan Kasabası	1621	1618	-	-	3	-	-	-	-	-
Merkez Nahiyesi	6241	5792	449	-	-	-	-	-	-	23
Hanak Nahiyesi	1065	7020	326	3619	-	-	-	-	-	6
Yalnızçam Nahiyesi	5926	5643	272	-	-	-	11	-	-	8
İcmal	24753	20373	1047	3619	3	-	11	-	-	67
Arpaçay Kasabası	471	451	-	-	20	-	-	-	-	-
Merkez nahiyesi	13549	10531	2453	-	-	565	-	-	-	34
Şöreğel Nahiyesi	9811	9811	-	-	-	-	-	-	-	25
Başgedikler Nahiyesi	415	063	52	-	-	-	-	-	-	24
İcmal	30246	26856	2805	-	20	565	-	-	-	83
Sarıkamış Kasabası	2237	2051	96	-	-	11	-	51	29	-
Merkez Nahiyesi	3485	1390	1256	-	-	-	-	372	440	-
Karakurt Nahiyesi	8794	862	7908	-	-	-	-	24	-	-
Selim Nahiyesi	11866	6547	5284	-	-	-	-	35	-	-
Karaorgan Nahiyesi	4991	2794	1702	-	-	-	-	-	495	-
Bardız Nahiyesi	3342	3084	258	-	-	-	-	-	-	-
İcmal	34688	16727	16504	-	-	11	-	482	954	-
Çıldır Kasabası	430	430	-	-	-	-	-	-	-	-
Merkez Nahiyesi	8732	8732	-	-	-	-	-	-	-	-
Cala Nahiyesi	4185	4185	-	-	-	-	-	-	-	-
Kurtkale Nahiyesi	5518	5518	-	-	-	-	-	-	-	-
İcmal	18865	18865	-	-	-	-	-	-	-	-

(Ek-2b) (BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1-(116)(Ek 2)

(Sarıkamış ve Çıldır Kasabalarının nüfusu 1933 diğerleri 1934 yılına aittir.)

1- Halkodasının Adı	Laloğlu
2- İli	Kars
3- İlçesi	Sarıkamış
4- Bucağı	Selim
5- Ocağı	Laloğlu
6- Başkanının adı ve soyadı	Mehmet Cengiz
7- Başkanın meşgul olduğu iş	Eđitmen
8- Binanız kaç odalıdır?	Bir
9- Odalarınız kaçar kişi alır?	Elli
10-Bina merkezden gönderilen plana göre mi yapılmıştır?	Hayır
11- Binanın yapıldığı yıl?	-
12- Bina ahşap mı kârgir mi?	Kargir
13- Bina partiye tapulu mudur?	Hayır
14- Bina köy malı mı kiralık mı?	Köy malı (Okul)
15- Ayrı okuma yeriniz var mı?	Var
16- Kaç sandalyeniz var?	Yirmi sıra
17- Oturma sıralarınız var mı?	Var
18- Kaç masanız var?	Sıralar masa işini görüyor
19- Kaç kitabınız var?	Otuz beş
20- Kitap dolabınız var mı, sayısı?	Bir
21- Radyonuz varsa markası ve tipi	Yok
22- Çalgı aleti olarak neleriniz var?	Yok
23- Gramofonunuz var mı?	Şahsi olarak var
24- Spor aleti olarak neleriniz var?	Yok
25- Aydınlatma işini nasıl ve ne yapıyorsunuz?	Petrol Lambası
26- Isıtma işini ne ile yapıyorsunuz?	Odonla
27- Bütçe yaptınız mı, bu yıl için ne kadar paranız var?	-

(Ek-3)⁷⁰

-
- ¹ SARINAY, Yusuf 1931: **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları**, 1912– İstanbul 1994, s.234
- ² AYDOĞAN, Erdal 2003: “**Erzurum Halkevi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri**”, 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum 1.Uluslararası Sempozyumu, Ankara, s.790.
- ³ ÖZKAYA, Yücel 1981: **Türk istiklal Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi**, Ankara, s.193-194.
- ⁴ XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ankara 1947, s.3.
- ⁵ TOKSOY, Nurcan 2004: “**Türk İnkılabında Milli Kültürün Yeri ve Halkevi Çalışmaları**” Türkoloji Çalışmaları Dergisi, Cilt I , Sayı :3 s.146-147
- ⁶ TOKSOY 2004: s.148
- ⁷ TOKSOY 2004: s.149
- ⁸ XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ankara 1947. s.16
- ⁹ XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, s.16
- ¹⁰ KOÇAK, Cemil 1986: **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, Cilt I, Ankara, s.476
- ¹¹ TUNAYA, Tarık Zafer 1952: **Türkiye de Siyasi Partiler, 1859-1952**, İstanbul, s.595
- ¹² CHP Halkevleri ve Halkodaları (1932-1942), s.16-17
- ¹³ XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, s.17
- ¹⁴ KOÇAK, Cemil 1986: **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)** cilt II , Ankara, s.104-105
- ¹⁵ CHP, Halkevleri ve Halkodaları (1932-1942) , s-1-2.
- ¹⁶ Kars Halk Eğitimi, Kars 1984, s-12.
- ¹⁷ AYDOĞAN, Erdal 2006: “**Doğuda Bir Kültür Ocağı; Kars Halkevi**”, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi, Ocak, s.103
- ¹⁸ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (118)
- ¹⁹ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (112).
- ²⁰ AYDOĞAN 2006: s. 104.
- ²¹ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1
- ²² BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (33)
- ²³ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1
- ²⁴ URAL, Selçuk 2006: “**Atatürk Döneminde Kars’ın Sosyal Kültürel ve Ekonomik Durumu**” Kars, Beyaz, Uykusuz Uzakta, İstanbul, s.135.
- ²⁵ BCA, CHP Evrakı, 409-01/837-306-2 (119)
- ²⁶ BCA, CHP Evrakı, 409-01/837-306-2
- ²⁷ BCA, CHP Evrakı, 409-01/837-306-2
- ²⁸ BCA, CHP Evrakı, 409-01/837-306-2
- ²⁹ BCA, CHP Evrakı, 409-01/837-306-2 (109)
- ³⁰ BCA, CHP Evrakı, 409-01/837-306-2 (110)
- ³¹ “Bunlardan, Acun Gençliği Örgütleri Müsellah Uluslar adlı kitap CHP Genel Sekreterliği tarafından 1 Nisan 1937 de gönderilmiş ve 5 Mayıs 1937 de de İğdir

Halkevi CHP Genel Sekreterliğine yazdığı yazıda Atatürk'ün Büyük Nutuklarından 10 adet, vesikalarından da 4 adet alındığı ve kütüphaneye kayıt edildiği belirtilmektedir. Daha sonra tekrar 11 Ocak 1938 de Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Nutku ve Hükümet Programı iki adet, Kurmay Ön Yüzbaşı İhsan Bingöl'ün Türk gençlerine Havacılık Dersleri adlı kitaptan bir adet, Adliye Ceridelerinden 8-9 ve 10 ciltlerinden birer adet ve El Topu Oyunu, Gülle Jimnastiği ve Oyunlar Evrakı, adlı kitaplar gönderilmiş ve bunlar kütüphaneye kayıt edilerek halkın faydalanmasına sunulmuştur.” (BCA, CHP Evrakı, 409-01/837-306-2 (108,107)

³² BCA, CHP Evrakı, 409-01/837-306-2

³³ BCA, CHP Evrakı, 409-01/837-306-2

³⁴ AYDOĞAN 2006: s.105

³⁵ BCA, CHP Evrakı, 409-01/837-306-2 (1)

³⁶ BCA, CHP Evrakı, 409-01/837-306-2 (81)

³⁷ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (34)

³⁸ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (46)

³⁹ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (49)

⁴⁰ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (51)

⁴¹ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (54)

⁴² BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (74)

⁴³ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1(Ek 3)

⁴⁴ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (28)

⁴⁵ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (22)

⁴⁶ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (46)

⁴⁷ ORAN ARSLAN, Nebahat 2007: **Güney Kafkasya'dan Türkiye'ye Gelen Muhacir ve Mültecilerin Durumu (1921-1945)**, Atatürk üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, Sayı 35, s.355.

⁴⁸ BCA, CHP Evrakı,490-01/837-307-1(118)

⁴⁹ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (118) (Ek 1)

⁵⁰ Kars, CHP Halkevi Bürosu Yayınlarından, İstanbul 1943, s.79-80

⁵¹ Kars Yaylası, İstanbul 1946, (Kars Lisesinden Yetişenler Cemiyeti Yayınlarından) Sayı I, s-40. (Doğuş Dergisi ilk sayısını 1933 yılının Cumhuriyet Bayramında çıkarmıştır. Yazılarında Sosyo kültürel konulara yer vermiştir. Geniş Bilgi için bkz: SARIKAYA, Makbule 2005: “**Doğuş'un Kars'ın Sosyo-Kültürel Gelişimine Katkısı**”, Serhat Kültür, Aralık)

⁵² AYDOĞAN 2006: s.109

⁵³ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (114)

⁵⁴ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (73)

⁵⁵ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (115)

⁵⁶ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (117)

⁵⁷ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (116) (Ek 2)

⁵⁸ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (33)

⁵⁹ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (32)

⁶⁰ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (68)

-
- ⁶¹ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (59)
⁶² BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (70)
⁶³ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (80)
⁶⁴ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (55)
⁶⁵ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (24)
⁶⁶ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (10)
⁶⁷ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (55)
⁶⁸ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1 (58)
⁶⁹ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1-
⁷⁰ BCA, CHP Evrakı, 490-01/837-307-1(47)